

स्वामी रामानंद तीर्थ
मराठवाडा विद्यापीठ,
विष्णुपूरी, नांदेड ४३१ ६०६

बहिस्थ शिक्षण केंद्र

एम.ए. (बहिस्थ शिक्षण) प्रथमवर्ष

विषय : अर्थशास्त्र

अभ्यासक्रम

शै.वर्ष २०२३—२४

एम.ए. बहिस्थ शिक्षण प्रथमवर्ष
विषय अर्थशास्त्र
अभ्यासक्रम

उद्दिष्टे

दूरस्थ विद्यार्थ्यांना —

- १) अर्थशास्त्रीय सिध्दांतांचा परिचय करून देणे.
- २) भारतीय आर्थिक घटकांची ओळख आणि उपयोजन यांचे मार्गदर्शन करणे.
- ३) भारतीय अर्थव्यवस्थेतील मुलभूत संकल्पनांचा परिचय करून देणे.
- ४) भारतीय आणि आंतरराष्ट्रीय आर्थिक विचारांचा परिचय करून देणे.
- ५) आर्थिक विकासातील समस्यांचा अभ्यास करणे.
- ६) निवडक आर्थिक विचार प्रणालीची ओळख करून देणे.
- ७) पर्यावरणीय संगोपन मुल्याची जोपासना करणे.

एम.ए.बहिस्थ शिक्षण(प्रथमवर्ष)
अर्थशास्त्र अभ्यासक्रम
पेपरशिर्षक

पेपर क्र. ०१	सुक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्र
पेपर क्र. ०२	समग्रलक्षी अर्थशास्त्र
पेपर क्र. ०३	भारतीय अर्थव्यवस्था
पेपर क्र. ०४	वृध्दी, विकास व पर्यावरणाचे अर्थशास्त्र

.....
पेपर क्र. ०१ सुक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्र
.....

१.१ सुक्ष्म अर्थशास्त्राची व्याख्या, स्वरूप व व्याप्ती

१.१.१ प्रस्तावना

- व्याख्या
- स्वरूप व व्याप्ती

१.१.२ महत्व आणि मर्यादा

- सुक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्राचे महत्व
- सुक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्राच्या मर्यादा

१.१.३ उपयोगिता

- मूल्यदर्शी उपयोगिता विश्लेषण
- क्रमदर्शी उपयोगिता विश्लेषण

१.२ उपभोक्त्यांची वर्तणूक

१.२.१ उपभोक्त्याचे संतुलन

- समवृत्ती वक्र — संकल्पना, वैशिष्ट्ये
- अंदाजपत्रक रेषा
- उत्पन्न, पर्यायता आणि किंमत परिणाम
- स्लटस्की प्रमेय

१.२.२ उपभोक्त्याच्या वर्तनाचे सिध्दांत

- प्रकट पसंती सिध्दांत
- हिकसचा मागणीचा पुर्नमांडणी सिध्दांत

१.३ उत्पादनाचे आणि खर्चाचे सिध्दांत

१.३.१ उत्पादन फलन

- बदलत्या प्रमाणाचा नियम
- प्रमाण फलाचे नियम

१.३.२ उत्पादनाचे सिध्दांत

- कॉब—डगलस उत्पादन फलन
- स्थिर पर्यायता लवचिकता उत्पादन फलन

१.३.३ उत्पादन खर्च

- परंपरागत सिध्दांत
- आधुनिक सिध्दांत

१.४ बाजार संरचना

१.४.१ प्रस्तावना

- पूर्ण स्पर्धा
 - मक्तेदारी आणि मक्तेदारीयुक्त स्पर्धा
- १.४.२ असंगणमताचा अल्पाधिकार
- कुर्णोचे प्रतिमाण
 - बाकदार मागणीवक्र
- १.४.३ संगणमताचा अल्पाधिकार
- कार्टेल (विक्रय नियंत्रण संघ)
 - किंमत नेतृत्व
- १.५ विरणाचे सिध्दांत
- १.५.१ खंड
- रिकार्डोचा खंड सिध्दांत
 - आधुनिक खंड सिध्दांत
- १.५.२ मजुरी
- मजुरीचा परंपरागत सिध्दांत
 - मजुरीचा आधुनिक सिध्दांत
- १.५.३ व्याज आणि नफा
- व्याजाचा परंपरागत सिध्दांत
 - व्याजाचा तरलता पसंती सिध्दांत
 - नफ्याचा नवप्रवर्तन सिध्दांत
 - नफ्याचा धोका पत्कारण्याचा सिध्दांत
 - नफ्याचा अनिश्चितता पत्कारण्याचा सिध्दांत
- १.६ कल्याणकारी अर्थशास्त्र
- १.६.१ प्रस्तावना
- कल्याणकारी अर्थशास्त्र — अर्थ व स्वरूप
 - सामाजिक आणि आर्थिक कल्याण संकल्पना
- १.६.२ पॅरेटोची पर्याप्तता कल्याण संकल्पना
- पॅरेटोच्या पर्याप्ततेच्या कसोट्या
- १.६.३ आधुनिक कल्याणाचे अर्थशास्त्र
- हिक्स आणि कॅन्डॉरचे क्षतीपुरक तत्व
 - सामाजिक कल्याण फलन

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- ०१) प्रा. कृष्णराव पाटील (२०००) उच्चतर आर्थिक सिध्दांत, विद्या प्रकाशन, नागपूर
- ०२) प्रा. झामरे जी.एन.() सुक्ष्म अर्थशास्त्र,
- ०३) प्रा. राम देशमुख () सुक्ष्म अर्थशास्त्र,
- ०४) प्रा. राम देशमुख (२००८) आधुनिक उच्चतर आर्थिक सिध्दांत,विद्या प्रकाशन, नागपूर
- ०५) प्रा. कृष्णराव पाटील (१९८८) उच्चतर आर्थिक सिध्दांत मंगेश प्रकाशन, नागपूर
- 06) Boulding K.C. (1970) Economics as a Science, MC Graw Hill
- 07) Hicks J. R. (1939) Value and Capital , Oxford Clarendon Press 2nd ed.
- 08) Decan Joel (1987) Managerial Economics, Prentice Hall of India Private Ltd PP 326341
- 09) Varma J.c. (1988) Managerial Economics, Deep & Deep Publication, New Delhi
- 10) Ahuja H. L. () Advanced Economic Theory,
- 11) A. Koutsayannis () Modern micro Economics,
- 12) Jhingan M. L. () Advanced Economic Theory

२.१ राष्ट्रीय उत्पन्नाचे मापन

२.१.१ ओळख

- राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या व्याख्या आणि संकल्पना
- राष्ट्रीय उत्पन्न मापनाच्या पध्दती
- राष्ट्रीय उत्पन्न मापनातील अडचणी

२.१.२ राष्ट्रीय उत्पन्नाचा चक्रिय प्रवाह

- द्वि क्षेत्रीय प्रतिमान
- त्रि क्षेत्रीय प्रतिमान
- चतुर्थ क्षेत्रीय प्रतिमान

२.२ उत्पन्न व रोजगारीचे सिध्दांत

२.२.१ सनातनवादी सिध्दांत

- 'से'चा बाजाराचा नियम

२.२.२ केन्सचे सिध्दांत

- केन्सचा उत्पन्न व रोजगाराचा सिध्दांत
- केन्सचा उपभोगाचा मानसशास्त्रीय सिध्दांत

२.२.३ गुणक आणि प्रवेग तत्व

- गुणक
- प्रवेग तत्व

२.३ पैशाच्या मागणीचे सिध्दांत

२.३.१ अभिमत पंथीय दृष्टीकोन

- संकल्पना, अर्थ
- फिशरचा चलन संख्यामान सिध्दांत

२.३.२ केन्सचा दृष्टीकोन

- केन्सचा पैशाच्या मागणीचा सिध्दांत

२.३.३ आधुनिक दृष्टीकोन

- मिल्टन फ्रिडमन
- बामुल
- टोबीन

२.४ पैशाचा पुरवठा

२.४.१ प्रस्तावना

- पैशाच्या पुरवठ्याची संकल्पना आणि मोजमाप
 - पैशाच्या पुरवठ्याचे चार मोजमाप – M1, M2, M3, M4
- २.४.२ पैशाच्या पुरवठ्याचे निर्धारक घटक
- उच्चशक्ती पैसा
 - पैसा गुणक
 - पैसा गुणक मिळविण्याची क्रिया
- २.४.३ भारतासंदर्भात पैशाच्या पुरवठ्याचे निर्धारक घटक
- RBI चा दृष्टीकोन
 - अर्थसंकल्पीय तुट आणि पैशाचा पुरवठा
- २.५ व्यापार चक्र
- २.५.१ प्रस्तावना
- अर्थ, प्रकार आणि वैशिष्ट्ये
 - व्यापार चक्राच्या अवस्था
- २.५.२ व्यापार चक्राचे सिध्दांत
- हाट्रेचा व्यापार चक्राचा सिध्दांत
 - हायेकचा व्यापार चक्राचा सिध्दांत
 - हिकसचा व्यापार चक्राचा सिध्दांत
 - केन्सचा व्यापार चक्राचा सिध्दांत
- २.५.३ व्यापार चक्राचे नियंत्रण
- मौद्रिक नियंत्रण
 - राजकोषीय नियंत्रण
- २.६ भाववाढीचे सिध्दांत
- २.६.१ भाववाढीचे दृष्टीकोन
- सनातनवादी दृष्टीकोन
 - केन्सचा दृष्टीकोन
 - मुद्रावादी दृष्टीकोन
- २.६.२ फिलीप्स वक्र विश्लेषण
- अल्पकालीन फिलीप्स वक्र
 - दीर्घकालीन फिलीप्स वक्र
- २.६.३ बेरोजगारीची नैसर्गिक दर परिकल्पना
- २.६.४ भाववाढ नियंत्रण धोरण

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- ०१) राम देशमुख () स्थूल अर्थशास्त्र,
- ०२) प्रा. रायखेलकर () उच्चतर आर्थिक सिध्दांत,
- ०३) श्रीराम पेडगावकर () स्थूल अर्थशास्त्र,
- ०४) डॉ. माहोरे () उच्चतर आर्थिक सिध्दांत,
- ०५) डॉ.जी.एन. झामरे () स्थूल अर्थशास्त्र,
- ०६) अच्यूत गोडबोले () अर्थशास्त्र,
- ०७) जी.एन. झांबरे () स्थूल अर्थशास्त्र,
- 08) M.C. Vaish () Macro Economic Theory,

पेपर क्र. ०३ भारतीय अर्थव्यवस्था

३.१ भारतीय अर्थव्यवस्था

३.१.१ प्रस्तावना

- भारतीय अर्थव्यवस्था : अर्थ आणि स्वरूप
- भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये

३.१.२ भारतीय अर्थव्यवस्थेपुढील आव्हाने

- बेरोजगारी
- दारिद्र्य
- भाववाढ

३.२ लोकसंख्या आणि मानव विकास

३.२.१ प्रस्तावना

- भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये
- भारतीय लोकसंख्येची प्रवृत्ती
- अतिरीक्त लोकसंख्येची समस्या

३.२.२ लोकसंख्या संरचना

- वय आणि लिंग संरचना

३.२.३ मानव विकास

- मानव विकासाचे घटक
- मानव विकासाचे मोजमाप

३.३ कृषि क्षेत्र

३.३.१ प्रस्तावना

- भारतीय अर्थव्यवस्थेतील कृषिची भूमिका
- भारतीय कृषिचा विकास

३.३.२ कृषि उत्पादन

- कृषि उत्पादकतेवर परिणाम करणारे घटक
- कृषि उत्पादकता अल्प असण्याची कारणे आणि उपाय

३.३.३ कृषि विपणन

- व्याख्या, महत्व
- कृषि विपणन: समस्या आणि उपाय

३.४ औद्योगिक क्षेत्र

३.४.१ प्रस्तावना

- औद्योगिककरण — अर्थ व स्वरूप
- भारतीय उद्योगाचे वर्गीकरण
- ३.४.२ **आद्योगिक धोरण**
 - १९४८ चे औद्योगिक धोरण
 - १९५६ चे औद्योगिक धोरण
 - १९९१ चे औद्योगिक धोरण
- ३.४.३ **आर्थिक विकासातील उद्योगाचे योगदान**
 - लघु व मध्यम उद्योगाची भूमिका
 - मोठ्या आकाराच्या उद्योगांची भूमिका
 - औद्योगिक प्रगती
- ३.५ **सेवा क्षेत्र**
 - ३.५.१ **प्रस्तावना**
 - महत्व
 - विकास
 - ३.५.२ **वाहतुक आणि दळणवळण**
 - भारतीय वाहतुक प्रणाली
 - भारतीय दळणवळण प्रणाली
 - समस्या आणि उपाय
 - ३.५.३ **उर्जा**
 - उर्जेचे स्रोत
 - समस्या
 - उपाय
- ३.६ **आर्थिक सुधारणा**
 - ३.६.१ **प्रस्तावना**
 - उदारीकरण
 - खाजगीकरण
 - जागतीकीकरण
 - ३.६.२ **आर्थिक सुधारणांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परीणाम**
 - कृषीवरील परीणाम
 - उद्योगावरील परीणाम
 - व्यापारावरील परीणाम

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- ०१) दत्त सुंदरम () भारतीय अर्थव्यवस्था,
- ०२) देसाई भालेराव () भारतीय अर्थव्यवस्था,
- ०३) डॉ. प्रभाकर देशमुख() भारतीय अर्थव्यवस्था,
- ०४) डॉ. श्रीधर देशपांडे (२०१०) भारतीय अर्थव्यवस्था (संक्रमण आणि विकास), हिमालया पब्लिशिंग हाऊस, मुंबई
- 05) Misra & Puri (2010) Indian Economy, Himalaya Publishing House, Mumbai
- 06) Datta & Sungam (2012) Indian Economy, S. Chand Publication, Delhi.
- 07) M.M. Suri & Vibha Mathur (2009) India Sixty years of Planned Economic Development 1950-2010, New Chentury Publication, New Delhi.

.....

४.१ वृद्धी आणि विकासाची मुलभूत संकल्पना

४.१.१ प्रस्तावना

- वृद्धी आणि विकासाचा अर्थ
- वृद्धी आणि विकास यातील फरक

४.१.२ विकसनशिल अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये

- विकसनशिल अर्थव्यवस्थेचा अर्थ
- विकसनशिल अर्थव्यवस्था: वैशिष्ट्ये

४.१.३ आर्थिक वृद्धीवर परिणाम करणारे घटक

- आर्थिक घटक
- आर्थिकेतर घटक

४.२ विकासाचे सिध्दांत

४.२.१ रोस्टो चा सिध्दांत

- प्रस्तावना
- गृहिते
- विकासाच्या पाच अवस्था
- मर्यादा

४.२.२ लेवीस यांचा अमर्यादित श्रम पुरवठा सिध्दांत

- प्रस्तावना
- गृहिते
- सिध्दांताचे विश्लेषण
- टिकात्मक परिश्रम

४.२.३ फे—रेनीस यांचा विकासाचा सिध्दांत

- प्रस्तावना
- गृहिते
- सिध्दांताचे विश्लेषण
- टिकात्मक परिक्षण

४.३ विकासाचे देशांतर्गत मोजमाप

४.३.१ भांडवल निर्मिती

- अर्थ आणि वैशिष्ट्ये
- भांडवल निर्मितीचे मार्ग (स्रोत)
- भांडवल निर्मितीचा दर अल्प असण्याची कारणे

- ४.३.२ किंमत धोरण
 - किंमत धोरणाची वैशिष्ट्ये
 - किंमत धोरणाची उद्दिष्ट्ये
- ४.३.३ आर्थिक विकासात राज्याची भूमिका
 - संघटनात्मक बदल
 - संस्थात्मक बदल
- ४.४ विकासाचे निर्देशक व अडथळे
 - ४.४.१ निर्देशक
 - स्थूल राष्ट्रीय उत्पादन, दरडोई उत्पन्न
 - सामाजिक निर्देशक
 - मानव विकास निर्देशांक — PQLI & HDI
 - ४.४.२ अडथळे/समस्या
 - दारीद्रयाचे दुष्टचक्र
 - मानवी संसाधन विषयक अडथळे / समस्या
 - सामाजिक — सांस्कृतिक अडथळे / समस्या
- ४.५ पर्यावरण अर्थशास्त्र
 - ४.५.१ पर्यावरण
 - पर्यावरण — अर्थ, स्वरूप, व्याप्ती व महत्व
 - पर्यावरण आणि आर्थिक विकास
 - ४.५.२ पर्यावरण समस्या व औद्योगिक विकास
 - प्रदुषण — प्रकार
 - हरितगृह परिणाम व पर्यावरण बदल
 - ४.५.३ पर्यावरण संरक्षण धोरण
 - पर्यावरण संरक्षणात सरकार, खाजगी क्षेत्राची भूमिका
 - भारतातील पर्यावरण संरक्षण कायदे — प्रदुषण नियंत्रण मंडळ
- ४.६ पर्यावरण आणि विकास
 - ४.६.१ पर्यावरणीय संसाधनाचे संधारण
 - प्रस्तावना
 - अर्थ आणि स्वरूप
 - ४.६.२ शाश्वत विकास
 - अर्थ आणि संकल्पना
 - शाश्वत विकासाचे मोजमाप
 - शाश्वत विकासाचे निर्देशक
 - ४.६.३ क्वेटो करार

- क्वेटो करार

◆ संदर्भ ग्रंथ ◆

- ०१) प्रा.डॉ. पत्की पाठक () विकासाचे अर्थशास्त्र,
- ०२) डॉ. बी.डी. इंगळे () विकास व पर्यावरणाचे अर्थशास्त्र,.....
- ०३) वसुधा पुरोहित () विकास व नियोजनाचे अर्थशास्त्र.....
- 04) M.L. Jhingan () The economics of development & planning, Vrinda Publication Ltd.
- 05) Behrman s. & T.N. Srinivasan (1995) Handbook of development economics Elsevier, Amsterdam.
- ०६) प्रा.डॉ. विजय कविमंडन (२००२) विकासाचे अर्थशास्त्र व नियोजन, श्री मंगेश प्रकाशन, नागपूर
- ०७) प्रा.डॉ. अशोक पत्की (२०००) विकासाचे अर्थशास्त्र व नियोजन, विद्या बुक पब्लिकेशन, औरंगाबाद
- 08) Philippe A Peter Howitt (2010) The Economics of Growth, PHI Learning Private Ltd, New Delhi.
- 09) Uma kapila(2009)Economic development & Policy, Academic foundation, New Delhi.